

PRIEŠDĖLĖTIEJI EIGOS VEIKSLO VEIKSMAŽODŽIAI

A. PAULAUŠKIENE

Eigos veikso reikšmę paprastai turi nepriešdėlėtieji lietuvių kalbos veiksmažodžiai. Tačiau yra atvejų, kai eigos veikso yra ir veiksmažodžiai su priešdėliais. Priešdėlėtųjų eigos veikso veiksmažodžių yra ir kartinių, ir kartotinių.

1. Priešdėlėtieji kartiniai eigos veikso veiksmažodžiai

Eigos veikso dažniausiai yra tie priešdėlėtieji kartiniai veiksmažodžiai, kuriems priešdėlis suteikia individualią, kitiems atvejams neišplečiamą reikšmę. Priešdėlis čia labai jaugęs į kamieną. Pavyzdžiui, veiksmažodžių *aprepti, apsirikti, atkusti, atitokti, atlėsti, nuščiūti, pabūgti, pažinti* ir kt. be priešdėlių dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje nesutinkame, o veiksmažodžiai *apduoti, apsidirbti, apleisti, apgauti, apgalėti, atsidurti, atstoti, atsidėti, įrodyti, įsakyti, papirkti, patirti, patikti, praminti, pramanyti, užginti, užstatyti*, lyginant su nepriešdėlėtaisiais *duoti, dirbti, leisti, gauti, galėti, durti, stoti, dėti, rodyti, sakyti, pirkti, tirti, tikti, minti, manyti, ginti, statyti*, turi visai kitą reikšmę.

Veikso atžvilgiu ši veiksmažodžių grupė yra labai marga. Vieni veiksmažodžiai yra tiktai eigos veikso, pvz., *atrodyti, priklausyti, privalėti*, kiti — tik įvykio veikso, pvz., *apgauti, atsidurti, ištikti, papliupti* ir kt., o tretį gali būti ir eigos, ir įvykio veikso, pvz., *aprepti, atminti, sugebėti, patikti, pergyventi, apkalbėti, pašiepti* ir kt.

Todėl visus priešdėlėtuosius šios rūšies eigos veikso veiksmažodžius skirsime į du pagrindinius skyrius: 1) veiksmažodžius, kurie visais atvejais turi eigos veikso reikšmę, ir 2) veiksmažodžius, kurių veikso reikšmė priklauso nuo specialių aplinkybių (vartojimo, laiko reikšmės ir kt.).

Eigos veikso reikšmę visais atvejais turi tokie priešdėlėtieji veiksmažodžiai kaip *atrodyti, neapkęsti, įsivaizduoti, išmanyti, pasitikėti, pasikliauti, pavydėti, priklausyti, privalėti, privengti, prižiūrėti* ir kt.

Priešdėlėtieji veiksmažodžiai, kurie visais atvejais turi eigos veikso reikšmę, nesusiję tiesioginiu ryšiu su objektu, jų veiksmas nesiekia visas

pereiti į objektą (nors tas objektas ir būtų), nesiekia konkretaus rezultato. Todėl visi šie veiksmažodžiai reiškia nekryptingą, be perspektyvinės ribos veiksmą. Pvz.:

Iš tolo toji dvaro būstinė *atrodė* kaip kokia pabaisų ar paslapčių vieta A. Vien. IMA 107—108. [...] ir *pavydėdavau* Slankos bernui Jonui, kai jis su ja šokdavo vakaruškose ir meiliai kalbėdavosi A. Vien. IMA 11. Andrius *įsivaizdavo*, kaip generolas eina Laisvės alėja ir šlubuoja... A. Vencl. GD 135. Ar jis pats tik ne per daug *pasitiki* padėties pastovumu A. Vencl. GD 42. Siti monopolijos negali *pasikliauti* tik kolonijiniu plėšimu Tiesa 1962 216. Ūkiai beveik visiškai *neprižiūri* drenuotų plotų Tiesa 1962 216. Ir *pavydėjo* tada jo laimei ne vienas žmogus [...] V. Krėv. D 27. [...] jis *nepriklauso* prie tų, kurie kasdien kaitalioja savo nuomonę A. Vencl. GD 323. Padange plaukė lengvi debesėliai ir *atsispindėjo* Urduvės ežere K. Bor. BM 194. [...] vaikai protingesni už tėvus, daugiau *išmano* ir daugiau žino Zem. I 20. *Neapkenčiu* jausmų silpnybės Mair. I 101. Derliaus likimas šiame čia *priklauso* ne vien nuo mechanizatorių Tiesa 1960 194. Tiktai pasaulis ir jo žmonės *išrodė* kaip sapnų sapne! Mair. I 134. Juk be pamokų, kurios šįmet sunkios, geras klierikas dar *privalo* skaityti šventąjį raštą ir kokią nors dvasišką knygą V. Myk.-Put. AS 121.

Kur kas daugiau dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje yra tokių priešdėlėtųjų veiksmažodžių, kurie vienoje kontekstinėje situacijoje yra eigos veiksmo, o kitose — įvykio, pvz., *apjuokti, aprėpti, apdainuoti, apkalbėti, apsieiti, atminti, atstoti, atsakyti, atsiliepti, atsisveikinti, atsilikti, įtikti, įgalinti, įstengti, išjuokti, išreikšti, išpažinti, nujausti, nutuokti, pajęgti, palaikyti, patikti, pavaduoti, pagelbėti, pabrėžti, papildyti, pažinti, pašiepti, perdėti, pragyventi, praversti, pripažinti, pritarti, prilygti, prižiūrėti, priminti, suprasti, sugebėti, užjausti, užstoti, užtarti* ir kt.

Tada, kai šio tipo priešdėlėtieji veiksmažodžiai yra eigos veiksmo, jų veiksmas nenukreiptas į jokią konkretų tikslą. Čia irgi turime nekryptingo veiksmo veiksmažodžius. Pvz.:

Direktorius išsitempė, tarsi norėdamas parodyti, kad ir jam „jau-nystės“ dar *užtenka* J. Paukšt. PM 20. Šitas akmuo niekuo *neužankščia* Švn. Tai šen, tai ten išmėtytos aplinkui pirkelės daro ir liūdną, ir malonų įspūdį, lyg kažin ką tokį artimą, seniai žinomą *primena* J. Bil. I 123. Už stalo ūmai pradeda giedoti, visi pirkioje susirinkusieji *pritaria* J. Bil. I 192. [...] moteris su raudonu sijonu dabar velėjo skalbinius, sudėtus ant lentos, ir kultuvęs tauškėjimas *atsiliepė* aidu kažkur krūmuose A. Vencl. GD 137. Aš ir šiaip gyvenimą *pažįstu* daugiau, negu jūs čia visi kartu paimti V. Myk.-Put. AS 29. Ar jums saulės *nepakanka*, ar lietaus mažai? S. Nėr. I 114. Jis dabar karalių *pavadoja* pas karalienę (...) B. Sr. II 149. [...] žmonės [...] *įgyvendina* didžiąją komunistinės statybos programą Tiesa 1962 267. — O galgi, tėve, visa tai netiesa? — susigriebė moteriškė. — Gal tik veltui vaiką *apkalbam?* V. Krėv. R 20. Prie šulinio

susėdusios mergos *apdainavo* bernus, o šie, susitelkę ant prieklėčio *atsišaudė* liežuvingoms dainininkėms J. Avyž. ĮSK 73. Dabar Elena visa tai *pastebi* su nauju ryškumu ir susijaudinimu A. Vencl. GD 550. Visą seminarijoje girdėtą mokslą jis *pripažino*, nuslopindamas kai kurias abejonas V. Myk-Put. AŠ 211. Klebonas nutylėjo, lyg mietą prarijęs, o Uršulė toliau *išpažino* savo nuodėmes K. Bor. BM 215. Tavo sūnus ieško savo laimės ten, kur ji lemta jam, o tu kelią *pastoji* — štai kas yra V. Krėv. R 113. Socializmas yra toji jėga, kuri tartum daugelio pakopų raketa, *padeda* kilti į naujas ir naujas aukštumas Tiesa 1962 260. Tur būt, *uždirba* neprastai? E. Miež. BP 31. [...] esu tikras, kad mama labai *pergyvena* A. Vencl. GD 388. [...] mažas mano galvos kamuolys pranoko didelį žemės kamuolį ir dabar *atstoja* jo ašį [...] E. Miež. Z 13. Ji myli visus brolius ir, tur būt, *nesupranta*, kodėl Petras negalėtų kada nors gyventi po vienu stogu su Karoliu A. Vencl. GD 57.

Be priešdėlėtųjų veiksmažodžių, kurių priešdėlis keičia leksinę reikšmę individualiai, eigos veiksmo kategorijai priklauso dar dvi priešdėlėtųjų veiksmažodžių grupės, kurių priešdėliai suteikia bendresnes reikšmes. Šiuo atveju jie suteikia naujas leksines reikšmes ne vienam veiksmažodžiui, bet tam tikrai nepriešdėlėtųjų veiksmažodžių grupei. Pavyzdžiui, yra būsenos veiksmažodžių grupelė su priešdėliu *pri-*, suteikiančiu veiksmo mažumo, menkumo reikšmę. Pvz.:

Darbas, kurio kiek *prisibijojo*, važiuodamas į Silus, taip pat sekėsi neblogai Alf. Biel. RZR 146. Viena ausimi *neprigirdžiu* Lp. Viena akim apako, kita *nebeprimato* Grž. Nutilo kalbos ir juokai, nes Varioko daugelis *privengė* V. Myk.-Put. AŠ 35.

Ši grupė yra labai negausi — tai daugiausia klausos, regėjimo, psichinio jausmo veiksmažodžiai. Jie visada reiškia nekryptingą veiksmo eigą, subjekto būseną, kuri neribojama jokiais atvejais. Tuo požiūriu ši priešdėlėtųjų neribotos būsenos veiksmažodžių grupelė išsiskiria iš apskritai nekryptingą veiksmą ar būseną reiškiančių veiksmažodžių, kurių veiksmo trukmę galima riboti kiekybės atžvilgiu (plg. *sėdėjo* — *pasėdėjo*, *šokinėjo* — *pašokinėjo*, *sirgo* — *pasirgo*, *persirgo*, bet niekas nesako *papribijojo* ir kt.). Būsenos veiksmažodžiai su priešdėliu *pri-*, suteikiančiu mažybės reikšmę, visais atvejais yra eigos veiksmo.

Kita, žymiai gausesnė priešdėlėtųjų veiksmažodžių grupė, eigos veiksmo reikšmę turi tada, kai gauna priešdėlį, suteikiantį tam tikrą galėjimo reikšmę. Tokia reikšmė priešdėliai vartojami ir su veiksmo, ir su būsenos veiksmažodžiais. Tais atvejais priešdėlis dedamas prie veiksmažodžio, galinčio reikšti konkretų veiksmą, jis panaikina šią pastarąją reikšmę ir tuo būdu iš konkretaus veiksmo veiksmažodžio gauname priešdėlėtąjį veiksmažodį, reiškiantį subjekto būseną arba ypatybę. Subjekto ypatybė — tai ne konkretus veiksmas, kuris gali tuoju baigtis, o pastovus ar ilgai trunkąs reiškiny. Tik dėl objektyvaus laiko tėkmės tą ypatybę suvokiame kaip procesą. Aprašomąją funkciją gali atlikti beveik visi lietuvių literatūrinės kalbos priešdėliai. Pvz.:

ap-:

Aš dar *apgaliu* dirbti Lp. Mūs mama ne taip jau sena, tik nieko *neapgali* Vs. Tiesa, tebebuva dar vaikas, o vis dėlto šį bei tą mano protelis *aprepė* I. Simon. NTP 177.

į-:

Kaip tamsta *beigali*? Užv. Saulelė, nors pakilusi, bet nieko *neįkaitina*, kažin kas tokia išbalusi, tarytum balta skara užsidengusi Žem.* I 302. Čia šikšnosparnio širdis taip nusigando, kad šikšniniai jo sparnai jau lėkt *n'įgalėjo* K. Donel. 19.

iš-:

Kas kokius *išgali*, tokius laiko (arklius) Lp. Bėk, kiek tik *išgali* Jrb. Lekiname zovada, kaip arkliai *iššoka* Žem. IV 396.

nu-:

Juk jam nė ne galvoj, kad Marijona jauna, kad ji naktų daug *nenumiega* P. Cvir. I 11. Tasai žmogus *nenukalba* kaip reikiant, bet plepa, pliauškia niekus J. Jabl. Tupi šarka ant tvoros, *nenuvaldo* uodegos Mair. I 92. Ar ne bepigu, kad tu gali *nugulėti*, tokią košę išviręs Žem. I 282. Kątrė nusilenkdama ėjo stačiai į klėtį, bet *nebe-nugulėjo* Žem. I 70.

pa-:

Vaikas jau *pačiauzia* Ėr. Kažin, ar aš *pagalėsiu* vienas išturėt tokį arklių Rm. Žengiu, *nepažengiu*, lyg prieš didelį vėją P. Cvir. I 157. Šiandiej galvos *nepagrėžiu* Slm. Taip pailsau, kad tik *paeinu* Alv. [...] saulė vidudieniais jau *pašildo* pakaušį ir nugarą [...] V. Myk.-Put. Suk 5. Ji dar maža, *nepaaudžia* Rm.

per-:

Dar šieną *perkandu*, o šiaudelius — sunkiau P. Cvir I 293.

su-:

Valgyt jis ir dabar *suvalgė*. Kimšo penkis kartus per dieną P. Cvir.* VI 36.

Šie priešdėlėtieji veiksmažodžiai kartais gali būti vartojami ir įvykio veiksmo reikšme, pvz.: Žiūrėk, jis jau *pažengė* du žingsnius. Riešutas kietas, *neperkąsi*. Tačiau šiuo atveju veiksmažodžiai *pažengė* ir *neperkąsi* reiškia konkretų veiksma su tam tikru įstangos atspalviu. Tais atvejais, kai šio tipo veiksmažodžiai reiškia subjekto ypatybę, juos laikome eigos veiksmo. Bet yra ir kitokių nuomonių. Pavyzdžiui, L. Dambriūnas juos linkęs vadinti neutraliais arba įvykio veiksmo. Jis sako, kad tokiam sakinyje: „Nors austi ji nemoka, bile gražiai *pašoka*“ forma *pašoka* nereiškianti aktualios dabarties, ja negalima atsakyti į klausimą „ką ji čia veikia?“ Ir dėl to ji esanti ne imperfektyvinė (=eigos v.), bet perfektyvinė (=įvykio v.). Jo nuomone, čia apsirinkęs ir J. Endzelynas¹, laikydamas

¹ Plg. J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, Rīgā, 1961, § 742, lpp. 957.

tokius veiksmožodžius eigos veikslu. Teisus esąs F. Fortunatovas², pastebėdamas, kad esamojo laiko formos esančios įvykio veikslu. L. Dambriūnas sako, jeigu šios esamojo laiko formos ir būty eigos veikslu, tai dar iš to negalima esą daryti išvados, kad patys veiksmoždziai yra eigos veikslu, nes kitų laikų formos galinčios būti ir įvykio veikslu³.

Apskritai veikslu atžvilgiu sunku ką nors spręsti, jeigu veiksmoždzis yra ne kontekste. Veikslu reikšmę be jokio vargo nustatome tik tada, kai veiksmoždzis turi konkrečią leksinę reikšmę. Pavyzdžiui, veiksmoždziai *pašoka*, *pačiuožia*, *paeina*, *paaudžia* gali reikšti ne tik tai, kad subjektas įstengia ką nors veikti, bet ir patį veiksmą — *pašokti* gali reikšti *truputį pašokti*, *kartą pašokti*, *pašokti iki valiai* ir kt., *pačiuožti* — *pačiuožti kiek*, *paeiti* — *truputį paeiti*, *paeiti po (kuo nors)* ir kt. Šiais atvejais turime įvykio veikslu veiksmoždzius, bet, jeigu aprašomosios formos reiškia ne konkretų veiksmą, o ypatybę, tada jos bus eigos veikslu. L. Dambriūnas veiksmoždzio formos *pašoka* aukščiau pateiktame pavyzdyje įvykio veikslu reikšmę, kaip minėjome, motyvuoja tuo, jog ja negalima atsakyti į klausimą „ką ji veikia?“ Čia klausimo kriterijus eigos veikslu veiksmoždziams skirti nuo įvykio veikslu veiksmoždzių visiškai netinka. L. Dambriūnas sako, jog formos *pašoka*, *pasišneka* yra įvykio veikslu todėl, kad nereiškia aktualios dabarties. Bet ar tik aktualią dabartį reiškiančios esamojo laiko formos yra eigos veikslu? Juk tame pačiame aukščiau cituotame sakinyje gręta formos *pašoka* yra ir forma *nemoka*. Ji irgi nereiškia aktualios dabarties, tiksliau — kalbamuuju momentu vykstančio veiksmu, o tik to paties subjekto ypatybę. Kokio veikslu pastaroji forma, kokio veikslu tokia gausi veiksmoždzių grupė kaip *galėti*, *matyti*, *girdėti*, *žinoti*? Juk ir jais negalima atsakyti į klausimą „ką veikia?“ Pagaliau esamojo laiko formomis, reiškiančiomis apibendrintą, kartojamą veiksmą, irgi negalima atsakyti į konkretų klausimą „ką čia veikia?“, o jos, be abejo, yra eigos veikslu. Pvz.:

Jauni *šoka* — žemė *dreba*, seni *šoka* — dančiai *kleba* Grž. Bene vyras tikrai vienas *gali* man duoną uždirbti?.. Žem.* I 14. Minkštas liežuvis, bet skaudžiai *gelia* Vlkj. Kitos šokdamos gražiai kojas *dėsto* Grž. Kaimiečių vaizduotė tokiose vietose paprastai *mėgsta* apgyvendinti vaiduoklius ir velnius P. Cvir. II 171.

Veiksmoždzis yra eigos veikslu todėl, kad jis reiškia neribotą, neapibrėžtą būseną arba neribotą apibendrintą veiksmą, vykstantį ne konkrečiu momentu, o apskritai būdingą ilgesniam metui arba visiems laikams.

Kai veiksmoždziai reiškia subjekto sugebėjimą ar kokią nors kitą ypatybę, gramatinis laikas veikslui neturi jokios reikšmės. Subjektas gali turėti kalbamąją ypatybę dabartyje, praeityje ar ateityje arba toji ypatybė iš viso jam yra būdinga visais laikais.

² Plg. Ф. Ф. Фортунатов, Критический разбор сочинения Г. К. Ульянова «Значения глагольных основ в литовско-славянском языке», СПб., 1897, стр. 72.

³ Plg. L. Dambriūnas, Lietuvių kalbos aspektai, Bostonas, 1960, p. 45—48.

Priešdėlėtieji veiksmažodžiai, vartojami
eigos veikslo reikšme tik esamajame laike

Jau seniai pastebėta, kad lietuvių kalbos slinkties veiksmažodžiai, turintieji krypties priešdėlius, veikslo atžvilgiu išsiskiria iš kitų tuo, kad esamajame laike gali būti eigos veikslo. Lingvistinėje literatūroje šis reiškinys buvo komentuojamas įvairiai ir priklausomai nuo komentarų daromos įvairios išvados, net prieinama prie visiško lietuvių kalbos veikslo kategorijos neigimo⁴. Įvairių versijų buvo ir šių veiksmažodžių veikslo gretinimo atžvilgiu. Pavyzdžiui, G. Uljanovas manė, kad įvykio veikslo veiksmažodį *ateiti* reikėtų gretinti ne su paprastuoju *eiti*, o su *ateiti*, turinčiu eigos veikslo reikšmę⁵. J. Endzelynas nurodė, kad *ateiti* turėtų būti gretinamas ne su *ateiti*, o su *eiti artyn*⁶. Ir šiuo metu gretinimo klausimu nėra aiškios nuomonės. Pavyzdžiui, E. Galnaitytė siūlo laikyti juos veikslo atžvilgiu negretinamaisiais⁷, L. Dambriūnas mano, kad veikslo atžvilgiu santykiauja čia skirtingų laikų kamienai: *ateina* — *atėjo*⁸, T. Buch nurodo, kad nepriešdėlėtasis veiksmažodis *eiti* gali reikšti veiksmą, vykstantį atitinkama kryptimi, ir todėl galys būti gretinamas veikslo atžvilgiu su priešdėlėtuoju *ateiti*⁹.

Panagrinęjus konkrečią medžiagą, atrodo, jog iš tikrųjų daugiausia tiesos yra J. Endzelyno ir T. Buch teiginuose. Jokio veiksmažodžio *ateiti*, kuris turėtų eigos veikslo reikšmę visuose laikuose, lietuvių kalboje nėra. Kyla klausimas, kaip paaiškinti tą faktą, kad priešdėlėtieji veiksmažodžiai vartojami konkretaus esamojo laiko reikšme ir turi eigos veikslo reikšmę, o tuo tarpu kituose laikuose jie yra įvykio veikslo. Gal iš tikro čia veiksliniai skirtumai reiškiami laikų kamienais? Jeigu taip, tai tada kyla klausimas, koks veikslinis ryšys yra tarp nepriešdėlėtojo *eiti* ir priešdėlėtojo *ateiti*? Laiko reikšmė atlieka čia labai ryškų, bet tik pagalbinį vaidmenį, o tikrasis veikslinis santykis vis dėlto yra tarp nepriešdėlėtojo ir priešdėlėtojo veiksmažodžio. Pavyzdžiui, imkime bet kurį judėjimo veiksmažodį. Konkrečiame kontekste jis reikš veiksmą, vykstantį tam tikra kryptimi, siekiantį rezultatų. Tai konkrečiai kryptčiai nurodyti tarnauja prielinksniai, prieveiksmai ir kitos kalbinės priemonės. Norint pasakyti, jog veiksmas įvyko, vartojame veiksmažodį, turintį atitinkamą priešdėlį. Pvz., *eina į mišką* ir *jėjo į mišką*, *eina iš miško*, *išėjo iš miško*.

Šių veiksmažodžių grupė nėra labai gausi, bet labai gyvai vartojama. Veikslo kryptis, kaip matome, paaiškėja iš konteksto, bet šnekamo-

⁴ А. А. Потеня, Из записок по русской грамматике, IV, М.—Л., 1941, стр. 36; Ф. Ф. Фортунатов, Критический разбор сочинения Г. К. Ульянова «Значения глагольных основ в литовско-славянском языке», СПб., 1897, стр. 79—86.

⁵ Plg. Г. К. Ульянов, Значения глагольных основ в литовско-славянском языке, II, Варшава, 1895, стр. 29.

⁶ И. Эндзелин, Латышские предлоги, II, Юрьев, 1906, стр. 106.

⁷ Э. Галнайтите, Особенности категории вида глаголов в литовском языке (в сопоставлении с русским языком), *Kalbotyra*, VII, 1963, p. 123—143.

⁸ L. Dambriūnas, Lietuvių kalbos aspektai, p. 31—35, 71.

⁹ Plg. Т. Бух, К вопросу об изучении категории вида в литовском языке, Сб. ст. «Вопросы составления описательных грамматик», М., 1961, стр. 194.

joje kalboje ne visada esti pakankama situacija, kad galėtų paaiškėti konkreti veiksmo kryptis, o kartais tą kryptį pasakyti yra labai būtina. Slavų kalbose čia paprastai vartojami tie patys priešdėlėtieji veiksmažodžiai su kartotinės reikšmės netekusiomis priesagomis (plg. rus. *выходит, нпuxодит, зaxодит*, lenk. *wychodzi, wynosi*), lietuvių kalboje priesaginis eigos veiksmo reiškimo būdas nevaicina tokio vaidmens, bet lietuvių kalbos priešdėlėtųjų veiksmažodžių esamojo laiko forma neturi tiesioginės būsimąjo laiko reikšmės. Vadinasi, nors paprastai veiksmo kryptį galima išreikšti lietuvių kalboje ir nepriesdėlėtoju veiksmažodžiu, bet, trūkstant reikiamos situacijos, galima vartoti ir priešdėlėtas konkrečiau esamojo laiko formas. Konkretaus esamojo laiko reikšmė čia panaikina priešdėlio finalinę funkciją, ir priešdėlis ima rodyti tiktai veiksmo kryptį, perspektyvinę ribą. Tokių esamojo laiko formų veiksmo kryptis jau yra išreikšta ne analitiniu būdu, o morfologiškai, todėl ji yra konkretesnė ir aiškesnė. Pavyzdžiui, sakydami *eina šen*, veiksmo kryptį ir tikslą išreiškiame ne taip aiškiai, kaip veiksmažodžiais *ateina, pareina*, nes priešdėliai *at-* ir *par-* jau neturi atitinkamų kalboje vartojamų prielinksnių, kurie galėtų nurodyti nepriesdėlėtojo veiksmažodžio veiksmo kryptį. Todėl su priešdėliais *at-* ir *par-* esamojo laiko veiksmažodžiai vartojami dažniausiai, su kitais priešdėliais — rečiau. Pvz.:

at-:

Tas vaikas pamatė, kad raganos *atsiveja* BsP IV 85. Žiūrėk, koks debesys *atgriūva* Ktk. Baisiausias debesys vėl *atjuoduoja* Skr. Kas ten *atbaltuoja* pro elksnyną taip baltai apsirišus? Gs. Ant ir *atjoja* šimtas brolelių, keturi šimtai žirgų kojelių (d.) J. Jabl. Ko čia ta boba *atgyliuoja*? Skr. Žaliais sparnais pavasaris *atūžia* [...] K. Kors. R 13. *Atrieda* mergytė kaip kamuoliukas Dbk. Nuo miško *atskamba* maršo garsai [...] V. Myk.-Put. P 164.

par-:

Jau nuo Pociūnėlių *pargieda* Pc. *Parveža* martelę, *pardundina*, jos margas skryneles *parbarškina* Kb. *Parbaltuoja* žąsysis iš laukų Gs. Bene mūsų ten iš malūno *parbrazda*? Pkr.

iš-:

Aš *išeinu* pačia brangiausia kaina dienų nupirkti mums nepažadėtų E. Miež. ML 226. Einu pilkšvais laukais į tolumą, į rimtį. *Išlydžiu* saulę virš pašiurpusio vandens E. Miež. ML 86. Savo austiniais atėjau, savo austiniais ir *išeinu* J. Balt. R 308. O tavo gerbia-moji seselė, Karoli, kaip matai, mane *išlydi* į šį atsakingą žygį A. Vencl. GD 428. Jis žinojo, kodėl mokytoją *iškelia* A. Vencl. II 54.

nu-:

Toliese vis dar žaibavo, girdėjos, dundėjo perkūnija, ir buvo neaišku, ar viena audra *nueina*, ar kita ateina A. Vien. IMA 87.

į-:

Prašiau trupučio šiaudų, o ana glėbį *ingriauna* Trgn.

už-:

Užėina didelis debesys, jau girdėt ir dudinėja, tik da toli Skr. Bus lietaus — matai, kokia debesis iš rytų *užgožuoja* Vdžg.

Iš pateiktų pavyzdžių matyti, kad dažniausiai eigos veiksmo reikšmę turi priešdėlėtosios formos, padarytos iš slinkties veiksmazodžių. Bet ar tik šio tipo konkretaus esamojo laiko formos vartojamos eigos veiksmo reikšmė? L. Dambriūnas išskyrė labai didelį būrį veiksmazodžių, turinčių krypties priešdėlį ir, jo nuomone, galinčių esamajame laike reikšti veiksmo eigą. Jis mano, kad eigos veiksmo reikšmė galima esamajame laike vartoti ir tokius veiksmazodžius kaip *paėina, palenda, sulenda, su-sega, praeina* ir kt.¹⁰ Mūsų nuomone, priešdėlėtųjų veiksmazodžių vartojimas eigos veiksmo reikšmė daugeliu atvejų yra neįprastas, ir reikėtų sutikti su Z. Dumašiūte, kai jinai teigia, kad konkretaus įprastinio esamojo laiko reikšmė nevartojami veiksmazodžiai su priešdėliais *pa-* ir *pra-*. Iš tikrųjų, užuot sakę *palenda po stogu, pravažiuoja pro šalį*, sakome *lenda po stogu, važiuoja pro šalį*¹¹. Taip pat ne visi L. Dambriūno pateiktieji veiksmazodžiai ir su kitais priešdėliais vartojami konkretaus esamojo laiko reikšmė, beveik ištiesai eigos veiksmo reikšmė nevartojami slinkties veiksmazodžiai su priešdėliais *su-*, *pri-*, *ap-* ir kt. L. Dambriūnas pateikia šių pavyzdžių ir kontekste: „Būk pakarni, o palenk galvelę visiems draugams, visiems káimynėliams, kurie tau kelius taisys, kurie tave *apsėdi* (=sėdi aplink tave). Jau visi *įvažiuoja* kaimyno kieman. Saulė jau *užėina* už debesų“ ir kt.¹² Jis sako, jog veiksmazodžių priešdėliai daugeliu atvejų nieko nauja šaknies reikšmei nesuteikią, todėl ir vartojamos vienu veiksmazodžių dažniau vientisinės, o kitų — sudėtinės formos, bet, jo nuomone, abejos esančios galimos. Toliau jis pateikia pavyzdžių tų veiksmazodžių, kurie konkrečiu esamuoju laiku galį būti vartojami ir su priešdėliais, ir be priešdėlio, nesiskirdami reikšmės atžvilgiu, pvz., *artinasi — prisiartina, drįsta — išdrįsta, kartoja — atkartoja, keliasi — atsikelia, lieka — atlieka, lieka — palieka, leidžiasi — nusileidžia, lenkiasi — nusilenkia, nyksta — išnyksta, pinga — atpinga, randasi — atsiranda, renkasi — susirenka*¹³ ir kt. Mūsų nuomone, daugumos čia nurodytų priešdėlėtųjų veiksmazodžių vartojimo eigos veiksmo reikšmė nereikėtų laikyti kalbos norma, o tik tam tikru polinkiu, nes dar šiandien dažniau sakome: Jau visi *važiuoja* kaimyno kieman. Saulė *slėpiasi*, *lenda* už debesų. Jonas *keliasi*, o ne *atsikelia*, šventės *artinasi*, o ne *prisiartina*. Tiesa, K. Donelaičio raštuose randame panašaus tipo priešdėlėtųjų pavyzdžių, bet šiandien jų nelaiROME norma, pvz., Ant jau Martyno nulydėjom didelę šventę, o adpentai su kalėdomis jau *prisiartin* K. Donel. 113. Pavyzdžiui, Z. Dumašiūtė mano, kad dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje prieš-

¹⁰ L. D a m b r i ū n a s, Lietuvių kalbos aspektai, p. 32—33.

¹¹ Z. D u m a š i ū t ė, Dabartinės literatūrinės lietuvių kalbos veiksmazodžio esamojo laiko reikšmė ir vartojimas (Kand. dis. rankr., Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto biblioteka), Vilnius, 1961, p. 270.

¹² L. D a m b r i ū n a s, Lietuvių kalbos aspektai, p. 33.

¹³ T e n p a t, p. 34.

dėlėtųjų veiksmažodžių vartojimas ir eigos, ir įvykio veiklo reikšme siaurėjas¹⁴. Priešdėliai specializuojasi ir virsta įvykio veiklo rodikliais. Ji mano, kad priešdėlėtieji veiksmažodžiai eigos veiklo reikšme XVI—XVIII amžių raštuose buvę vartojami kur kas dažniau, negu dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje. Pavyzdžių pateikia iš Basanavičiaus pasakų ir K. Donelaičio raštų¹⁵. Šiuo atžvilgiu visiškai su ja sutikti negalima. Iš tikrųjų kai kurios K. Donelaičio raštuose ar tautosakoje sutinkamos eigos veiklo priešdėlėtosios formos šiandien jau nebevartojamos, bet apskritai priešdėlėtųjų formų vartojimo eigos veiklo reikšme pavyzdžių randame visuose raštuose nuo K. Donelaičio iki mūsų laikų¹⁶. Pvz.:

Sėk miežius, pupas, grikius su didele sauja ir avių neužmiršk, kad sėdams *išberi* (=beri) grūdus K. Donel. 35. Įsiplepau, o mano pečius *beatvėsta* (=vėsta) Žem.* I 85. Na, o dabar eime pažiūrėti, kaip *pražysta* (=ima žydėti, skleidžiasi) mano ankstyvosios nuostabios arbatinės rožės V. Myk-Put. AŠ 432. Taj šeimininkas apipiovė išmirkytą puspadij ir dabar *išmuša* jį. Dar pora kietesnių tūkstelėjimų — tai pritvirtino odą prie bato. Dabar prasideda ilga virtinė vienodų aštrių ylos čiuksėjimų — vadinasi *išbado* (=bado) skylutes J. Balt. I 161. Baltaragis, panarinęs galvą, lyg pro ūką sekė paskui grabą, nieko nematydamas ir negirdėdamas, tiktai jausdamas, kad *palydi* (=lydi) į kapus visą savo gyvenimo laimę [...] K. Bor. BM 61. Pro šalį eidami gyventojai matė, kaip atkaštoje trasoje statybininkai tiesia vamzdžius, *apvynioja* (=vynioja) izoliacija, *apdengia* (=dengia) betonu, smaluoja Tiesa 1962 250.

Reikia pasakyti, kad pastaruuju metu toks priešdėlėtųjų veiksmažodžių vartojimas ne tik kad ne siaurėja, o dar labiau plinta. Tokiam priešdėlėtųjų veiksmažodžių vartojimui plisti esama įvairių priežasčių. Vienais atvejais, trūkstant reikiamos veiksmo krypties nurodyti situacijos, varto-

¹⁴ Taip sprendama, autorė remiasi ir tuo, kad latvių kalboje veiksmažodžiai su krypties priešdėliais eigos veiklo reikšmės visai neturį. Jeigu ir pasitaiko liaudies dainose ar pasakose, tai jie yra laikomi archaizmais. (Plg. jos disertaciją: Dabartinės literatūrinės lietuvių kalbos veiksmažodžio esamojo laiko reikšmė ir vartojimas, p. 270). Bet čia reikėtų prisiminti latvių kalbos analitinio veiksmo krypties reikšimo būdo ryškumą, kurį išskėlė J. Endzelynas (И. Эндзелин, Латышские предлоги, II, Юрьев, 1906, стр. 106, 137) ir kuriam daug dėmesio skiriama V. Staltmanės veikale (V. Staltmanė. Verbu veidi mūsdienu latviešu literarajā valodā, LPSR ZA. Valodas un literatūras instituta raksti, IV, Rīgā, 1958) ir akademinėje latvių kalbos gramatikoje (Mūsdienu latviešu literaras valodas gramatika, I, Rīgā, 1959, lpp. 567—568). Vadinasi, latviai geriau gali išsiversli su nepriešdėlėtomis formomis, kurios kur kas patogesnės, nes visuose laikuose išlaiko eigos veiklo reikšmę.

¹⁵ Z. Dumaškaitė. Dėl dabartinės lietuvių literatūrinės kalbos eigos ir įvykio veiklo veiksmažodžių vartojimo esamuju laiku, LTSR MA Darbai, Serija A, 1(12), 1962, p. 230.

¹⁶ Apskritai priešdėlėtųjų veiksmažodžių vartojimas nuolat plinta, tai yra pastebėjęs J. Jablonskis (Plg. J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, I, p. 293). Apie per dažną priešdėlių vartojimą rašoma ir pastaruuju metu (Plg. J. Paulauskas, Per dažno priešdėlių vartojimo klausimu, Kalbos kultūra, 2, Vilnius, 1962, p. 16—19; J. Pikėlinis, Kelios pastabos netaisyklingo priešdėlių vartojimo klausimu, ten pat, p. 19—20).

jamos priešdėlėtosios formos pagal analogiją su *eiti* tipo veiksmažodžiais, kitais atvejais — tiesiog neteisingai išversti rusų kalbos eigos veiklo veiksmažodžiai, kurie masiškai plinta pirmiausia raštuose, viešojoje kalboje, o paskui pereina ir į mūsų šnekamąją kalbą. Pateiksime tokio vertimo pavyzdį: O dabar dienos vėl kupinos atkaklaus darbo. Jos *priartina* trečiojo agregato paleidimą. Ir vėl kaip varpas statyboje sklinda „Pirma laiko“ Plg. А теперь дни снова наполнены упорным трудом. Они *приближают* пуск третьего агрегата... Viskas išverčiama paraidžiui. Rusų kalbos priešdėlis *при-* savo semantika atitinka lietuvių kalbos priešdėlį *pri-*, lietuvių kalboje tik nėra eigos veikslui atitinkamos priesagos, bet ir be priesagos esamojo laiko formos, kaip matėme, gali reikšti veiksmo eigą. Bet vertėjams nė į galvą neateina mintis, kad lietuvių kalboje vietoje šių priešdėlėtųjų formų turėtų būti vartojamos nepriedėlėtosios ir šiuo atveju rusų kalbos veiksmažodį *приближают* reikėtų versti ne *priartina*, o *artina*. Plg. *приближается праздник*, o lietuviškai paprastai sakome *artėja šventės*.

Priedėlėtųjų formų vartojimas eigos veiklo reikšme esamajame laike plinta dėl trijų viena su kita susijusių aplinkybių: 1) dėl to, kad esamojo laiko priešdėlėtosios formos neturi tiesioginės būsimąjo laiko reikšmės, 2) dėl esančio kalboje priešdėlėtųjų esamojo laiko formų vartojimo eigos veiklo reikšme tada, kai veiksmo kryptį būtinai reikia išreikšti priešdėliu, 3) dėl didelės slavų kalbų įtakos. Pastarajai veikiant, labai lengvai imamos vartoti priešdėlėtosios formos ir ten, kur galima ir reikia vartoti nepriedėlėtąsias.

Priedėlėtosios formos, be mūsų aukščiau aprašytojo tipo, dar gali būti eigos veiklo reikšme vartojamos, kai norime pasakyti kartotinį ar apibendrintą veiksmažodį ir kai priešdėlis rodo tokią veiksmo kryptį, kurios negalima išreikšti nepriedėlėtuju veiksmažodžiu. Pvz.:

Ne veltui Anglija, ruošdamasi šokti į „bendrosios rinkos“ areną, *pergrupuoja* savo jėgas [...] Tiesa 1962 216. Taip ir sėdžiu čia nuo pat pernai prie savo siuvamosios. Seniai jau visus apsiuvau ir vis iš naujo *apsiuvu* I. Simon. NTP 236. [...] susirinkusiųjų nuotaika buvo tokia aiški, jog Kotovui atrodė, kad jis beveik *atspėja* kiekvieną salėje ir scenoje esančiųjų žvilgsnį ir judesį A. Vencl. GD 241. [...] pasigailėjau, auginau, globojau našlaitę... Kaip ji man *atsidėjo*, gyvatė prie širdies! B. Sr. III 245. Mum, karalaiti, ne juokai. Sapiegos *pažeidžia* garbę mūsų giminės B. Sr. III 283.

Dažnai šių veiksmažodžių veiksmas objektyviai ilgesnis už kalbamąjį momentą. Bet ir sakomam-daromam veiksmui reikšti, kai jis „priklauso nuo kalbėtojo valios ir veiklos, arba veiksmas kalbėtojo akivaizdoje yra kartojamas keletą kartų“, priešingai Z. Dumašiūtės nuomonei¹⁷, manome, kad vartojami ne įvykio veiklo veiksmažodžiai, o priešdėlėtosios eigos veiklo esamojo laiko formos. Veiksmas žinomas iki galo ne dėl to,

¹⁷ Z. Dumašiūtė. Dėl dabartinės lietuvių kalbos eigos ir įvykio veiklo veiksmažodžių vartojimo esamuju laiku. LTSR MA Darbai. Serija A. 1(12), 1962. p. 235

kad jis įvykęs ar įvyksta kalbėtojo akivaizdoje, o todėl, kad priešdėlis rodo konkrečią veiksmo kryptį, perspektyvinę to veiksmo ribą ir siekiamą rezultatą. Imkime tuos pačius, Z. Dumašiūtės pateiktus atvejus, kur ji mano, jog esamojo laiko priešdėlėtosios formos esančios įvykio veiksmo. Pvz.:

Įsižiūrėjau. Saliamatė laikė sugriebusi tėvo ranką, kasė ja žemę pakrosnyje ir kartojo: — Kieno ranka užkasė, to ir *atkasa*, kieno ranka užkasė, to ir *atkasa* [...] J. Balt. PV 272. — Ar tu matai? Garvežys paskuigaly, ne prieky! — Taip galu stumiasi ir vis *atsitraukia!* — įžiūrėjo Ignotas... A. Gud.-Guz. KIT 402.

Z. Dumašiūtė pabrauktuosius esamojo laiko veiksmožodžius laiko įvykio veiksmo. Bet šiuo atveju priešdėlis rodo tik veiksmo vykimo būdą, konkretų tikslą, o ne veiksmo kompleksiskumą. Juo labiau negalima kalbėti apie veiksmo kompleksiskumą, kai turime konkretaus esamojo laiko formą, reiškiančią kalbamuojų momentu vykstantį veiksmą. Veiksmo kartojimas irgi neturi čia veiksmui jokios reikšmės (juo labiau dėl veiksmo kartojimosi veiksmožodis netampa įvykio veiksmo), taip pat vartojamos ir nekartinės formos. Pvz.:

Jurgutis taip ir padarė, nežinodamas, kad *užkasa* Girdvainio obuolmušius K. Bor. BM 108.

Priešdėlis čia — tik veiksmo siekiamos ribos rodiklis, neš turimuose kontekstuose veiksmožodis *kasa* nieko konkretaus apie veiksmą negali pasakyti, o mums būtinai reikia išreikšti, kaip, koku būdu, kur link vyksta veiksmas, todėl ir vartojame priešdėlėtąją eigos veiksmo formą.

Kaip minėjome, šios rūšies priešdėlėtieji veiksmožodžiai eigos veiksmo reikšmę gali turėti tik esamajame laike, būtajame ir būsimejame laike jie yra tik įvykio veiksmo. Veiksmo eiga apskritai nepriklausoma nuo laiko. Ji gali būti suvokiama ir praėityje, ir ateityje. Kokiomis priemonėmis veiksmo eiga reiškia būtajame bei būsimejame laike tais atvejais, kai esamajame reiškia priešdėlėtomis formomis? Šiuo atveju elgiamasi labai įvairiai, kartais veiksmo kryptis nurodoma aprašomuoju būdu, parenkama atitinkama situacija, kartais vartojant esamąjį laiką vietoje būtojo ir būsimojo, o kartais atsiranda greta kartinių priešdėlėtųjų esamojo laiko formų kartotinė su priesaga *-inėti*. Pastarosios atsiranda ypač tada, kai veiksmas susijęs su daugiskaitiniu objektu arba pereina į objektą laipsniškai. Pvz.:

Kosmines stotis „Elektronas-1“ ir „Elektronas-2“ stebi ir telemetrijos duomenis *priiminėja* komandinio-matuojamojo komplekso antžeminiai punktai K. Tiesa 1964 22.

Galima juk būtų sakyti vietoje *priiminėja* ir *prima*. Plg. Pareiškimų jau *nepriima* Alv. Tačiau kartotinė forma eigos veiksmo reikšmę išlaiko visais atvejais, nes veiksmo reikšmė jau čia susijusi su morfologine žodžio struktūra, su kartotine priesaga.

Lietuvių literatūrinėje kalboje eigos veiksmo veiksmožodžių daryba su kartotinėmis priesagomis iš priešdėlėtųjų kartinių įvykio veiksmo veiks-

mažodžių nėra tokia produktyvi kaip slavų kalbose, tačiau ir čia turime nemažai priešdėlėtųjų kartotinių eigos veiksmo veiksmažodžių, ypač jų gausu tarmėse. Todėl nors trumpai panagrinėsime ir šią eigos veiksmo veiksmažodžių grupę.

2. Priešdėlėtieji eigos veiksmo veiksmažodžiai su kartotinėmis priesagomis

Nagrinėjant lietuvių kalbos veikslus, jų reiškimo būdus, ilgą laiką lingvistinėje literatūroje buvo kalbama tik apie priešdėlio veikslinį vaidmenį¹⁸.

Kartotinės priesagos veikslinis vaidmuo lingvistinėje literatūroje arba visiškai neminimas (kartais net neigiamas¹⁹), o kartais tam tikras vaidmuo įžiūrimas tarmėse²⁰.

Kiek daugiau ties priesagos *-inėti* veikslinė funkcija literatūrinėje kalboje sustoja L. Dambriūnas. Jis rašo, kad kartotinės priesagos įvykio veiksmo veiksmažodžius paverčiančios eigos veiksmo veiksmažodžiais arba neutraliais (vartojamais ir eigos, ir įvykio veiksmo reikšme), pvz., būtojo laiko *atsiprašė* (*przeprosił*), *pardavė* (*sprzedat*) yra įvykio veiksmo, o kartotinės *atsiprašinėjo*, *pardavinėjo* (*przepraszał, sprzedawał*) — eigos veiksmo. Veiksmažodžiai *aparinėjo*, *nuiminėjo* galį turėti ir eigos, ir įvykio veiksmo reikšmes²¹.

L. Dambriūnas pažymi, kad lietuvių kalbos priesagėtų kartotinių veiksmažodžių esančios kelios rūšys: 1) su priesagomis *-yti, -dyti, -styti*, 2) su priesaga *-inėti*, kuri turi dar ir mažybinę reikšmę, 3) su priesagomis *-ioti, -auti*. Daugiausia veikslui turinti įtakos priesaga *-inėti*²². L. Dambriūnas, pabrėžęs priesagos *-inėti* veikslinę funkciją, neatsako dar

¹⁸ Plg. A. Schleicher, *Handbuch der litauischen Sprache*, Prag, 1856, S. 138—139; Fr. Kurschat, *Grammatik der litauischen Sprache*, Halle, 1876, S. 126—131; Fr. Kurschat, *Litauisch-deutsches Wörterbuch*, Halle, 1883, S. 282; Г. К. Ульянов, *Значения глагольных основ в литовско-славянском языке*, II, Варшава, 1895; E. Koschmieder, *Nauka o aspektach czasownika polskiego w zarysie*, Wilno, 1934; J. Safarewicz, *Stan badań nad aspektem czasownikowym w języku litewskim*, *Balticoslavica*, III, 1938; J. Jablonskis, *Rinkiniai raštai*, I, Vilnius, 1957, p. 292—295; J. Žiugžda, *Lietuvių kalbos gramatika*, I, Kaunas, 1961, p. 136; E. Galnaitytė, *Veiksmažodžiai su priešdėliu pa-* dabartinėje lietuvių kalboje, *Kalbotyra*, I, 1957, p. 101—120; E. Galnaitytė, *Ginčytini lietuvių kalbos veiksmo klausimai*, *Kalbotyra*, IV, 1962, p. 119—134; Z. Dumašiūtė, *Dėl dabartines lietuvių literatūrinės kalbos eigos ir įvykio veiksmo veiksmažodžių vartojimo esamuju laiku*, *LTSR MA Darbai*, Serija A, 1(12), 1962 ir kt.

¹⁹ Plg. Т. Бух, *К вопросу об изучении категории вида в литовском языке*, Сб. ст. «Вопросы составления описательных грамматик», М., 1961, стр. 194.

²⁰ Plg. J. Safarewicz, *Stan badań nad aspektem czasownikowym...*, *Balticoslavica*, III, Wilno, 1938, p. 9; E. Fraenkel, *Sprachliche besonders syntaktische Untersuchung des kalvinistischen litauischen Katekismus des Malcher Pietkiewicz, von 1598*, Göttingen, 1947, S. 115; A. Vidugiris, *Veiksmažodžiai su priesagomis -inėti ir -dinėti* Zietelos tarmėje, *LTSR MA Darbai*, Serija A, 2(11), 1961.

²¹ L. Dambriūnas, *Lietuvių kalbos aspektai*, p. 85—90.

²² Ten pat.

j labai svarbų klausimą — kodėl kaip tik ši, o ne kitos kartotinės priesagos turi veikslą keičiančios galios, taip pat nenagrinėja ryšio tarp priesagos *-inėti* darybinės funkcijos ir veikslo reikšmės (juo labiau, kad veikslą L. Dambriūnas laiko gramatine kategorija). Todėl pagrįstai J. Maslovas, kalbėdamas apie veiksmožodžio veikslo problemas užsienio lingvistikinėje literatūroje, sako, kad įdomi, bet giliau nenagrinėta yra E. Frenkelio ir L. Dambriūno pastebėta lietuvių kalbos tendencija prie įvykio veikslo kamienų pridėti kartotinę priesagą, norint išreikšti eigos veikslą. Jis mano, kad toks lietuvių kalbos kartotinių priesagų vartojimas galys būti analogiškas senovės slavų kalbų kartotinės priesagos vartojimui²³.

Cia pamėginsime atsakyti į du klausimus — kodėl priesaga *-inėti* turi ryškiausią veikslinę funkciją, lyginant su kitomis kartotinėmis priesagomis, ir koks šiuo atveju yra santykis tarp veiksmo kartojimosi ir veikslo reikšmės (procesiškumo).

Kalbant apie priesagos *-inėti* veiksliskumą, išskiriantį ją iš kitų kartotinių priesagų tarpo, reikia išnagrinėti nepriešdėlėtųjų kiekvienos priesagos kartotinių veiksmožodžių veiksmo kartojimosi ypatumus. Kaip minėjome, priesagų suteikiamas veiksmo kartojimasis yra nevienodas — vienu ryškesnis, kitų silpnesnis, vienu kryptingas, o kitų neapibrėžtas, nekryptingas. Veikslo trukmės neapibrėžtumas — būdingiausia (greta kartojimosi) priesagos *-inėti* reikšmė, pvz., *bėginėti, čiupinėti, deginėti, dirbinėti, ėdinėti, gulinėti, kapstinėti, sėdinėti, sirginėti, sukinėti, šlavinėti, taisinėti, traukinėti, važinėti*. Reikšmės atžvilgiu priesagai *-inėti* artima *-dinėti*, pvz., *jodinėti, puldinėti*²⁴ ir kt. Tačiau veiksmo neapibrėžtumas, esąs greta kartojimosi, mažybės, menkumo ir kitų reikšmių, atrodo, ir nulemia priesagos vartojimą eigos veikslo veiksmožodžiams padaryti. Kitos kartotinės priesagos irgi suteikia kartais neapibrėžtumo reikšmę, bet ne visad, o priesaga *-inėti* beveik visada aiškia kryptingumo veiksmą paverčia neapibrėžtos trukmės veiksmu, pvz., *skaityti* knygą, *bėgti* apie namą ir *skaitinėti* knygą, *bėginėti* apie namą, *dirbinėti* ką nors. Pastaruoju atveju visiškai pakišta veiksmo santykis su objektu, gauname neapibrėžto, nekryptingo veiksmo veiksmožodžius, kurių veiksmas gali būti suvokiamas kaip atliktas ne ryšium su natūralaus rezultato pasiekimu (plg. *perskaityti* knygą, *apibėgti* apie namą), o tik dėl veiksmo ribotumo kiekybės atžvilgiu, pvz., *paskaitinėti* knygą, *pabėginėti* apie namą ir kt. Žinoma, čia nėra taisyklė be išimties — ir su priesaga *-inėti* nepriešdėlėtieji veiksmožodžiai kartais gali būti vartojami kryptingam veiksmui, turinčiam konkretų tikslą, reikšti, pvz., galime *žiūrinėti* šiaip sau ir galime *žiūrinėti*, turėdami tikslą *išžiūrinėti, apžiūrinėti*, bet toks nepriešdėlėtųjų kartotinių priesagos *-inėti* veiksmožodžių vartojimas yra labai ribotas. Apskritai, priesaga *-inėti* turi labai ryškią neapibrėžtumo reikšmę, kokios neturi kitos priesagos, nors ir jos tam tikrais atvejais kryptingo

²³ Ю. С. Маслов, Вопросы глагольного вида в современном зарубежном языкознании, Сб. ст. «Вопросы глагольного вида», М., 1962, стр. 27—28.

²⁴ Plg. P. R. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius, 1943, p. 529.

veiksmo kartinius veiksmažodžius paverčia neapibrėžto kartojimosi veiksmažodžiais. Pavyzdžiui, priesagos *-yti, -dyti, -styti* labai dažnai nekeičia veiksmo santykio su objektu, pvz., *laužti* tvorą ir *laužyti* tvorą, *riekti* duoną — *raikyti* duoną. Ir vienu, ir kitu atveju veiksmas į objektą pereina vienodai, tik pastaruoju jis yra kartotinis. Santykis su objektu nuo kartojimosi nesikeičia, abiem atvejais baigtam veiksmui reikšti vartojame rezultatinį įvykio veiksmo veiksmažodžius, pvz., *išlaužti* tvorą ir *sulaužyti* tvorą, *atriekti* duonos, *perriekti* duoną ir *suraikyti*. Tik kartotiniai veiksmažodžiai turi suminės reikšmės priešdėlį, bet veiksmo požiūriu tai neturi esminės reikšmės.

Atrodo, kad priesaga *-inėti* iš kitų kartotinių priesagų išsiskiria pastoviai suteikiamu veiksmažodžiams veiksmo neapibrėžtumu ir todėl labai patogi eigos veiksmo veiksmažodžiams daryti iš įvykio veiksmo veiksmažodžių. Priešdėlėtasis įvykio veiksmo veiksmažodis, gavęs priesagą *-inėti*, virsta kartotiniu eigos veiksmo veiksmažodžiu, pvz., *atsiprašyti* — *atsiprašinėti*, *atsakyti* — *atsakinėti*, *įsakyti* — *įsakinėti*, *apsakyti* — *apsakinėti*, *apgauti* — *apgaujinėti*, *parduoti* — *pardavinėti* ir kt.

Su priesaga *-inėti* eigos veiksmo veiksmažodžiai daromi paprastai iš kartinių priešdėlėtųjų rezultatinių veiksmo galo veiksmažodžių, turinčių individualios reikšmės priešdėlius (plg. aukščiau duotus pavyzdžius) arba priešdėlius, rodančius konkrečią veiksmo kryptį, pvz., *perrašyti* — *perrašinėti*, *atidaryti* — *atidarinėti*, *nusirengti* — *nusirenginėti*, t. y. tais atvejais, kada negalima išreikšti atitinkamos veiksmo eigos paprastuoju veiksmažodžiu. Kadangi lietuvių kalboje daugeliu atvejų galima konkrečią veiksmo kryptį išreikšti paprastuoju veiksmažodžiu, tai priesaginis eigos veiksmo reiškimo būdas neturėjo pamato įsigalėti taip, kaip slavų kalbose.

Nepriešdėlėtiesiems veiksmažodžiams kartotinės priesagos suteikia kartojimosi, neapibrėžtumo ir kitas reikšmes, panaikina perspektyvinę veiksmo ribą. Priešdėlėtieji kartiniai veiksmažodžiai, gavę kartotinę priesagą, virsta kartotiniais ir drauge netenka konkrečios veiksmo ribos. Toji riba virsta perspektyvine, pvz., veiksmažodis *perrašyti* reiškia konkretų veiksmo galą, rezultatą, o kartotinis *perrašinėti* reiškia veiksmą, tik siekiantį konkrečių rezultatų, veiksmo riba yra perspektyvoje. Priesaga, suteikdama neapibrėžto kartojimosi reikšmę, panaikina konkrečią veiksmo ribą, bet nepanaikina šiuo atveju veiksmo kryptingumo, kuris yra išreikštas priešdėliu. Vadinasi, priesagos funkcija ryšium su visa kamieno struktūra irgi truputį pakinta. Pavyzdžiui, priesaga *-inėti*, sutinkama priešdėlėtuose veiksmažodžiuose, yra netekusi mažybinės reikšmės, kuri labai būdinga nepriešdėlėtiesiems šios priesagos vediniams, pvz., *rašinėti* turi veiksmo mažumo, menkumo reikšmę, o *perrašinėti* jos dažniausiai neturi. Be mažybinės reikšmės, kartais pastebimas ir kartotinės reikšmės blankimas, priesaga imama vartoti vien tik veiksmo eigai reikšti. Priesagos *-inėti, -dinėti* kartotinės reikšmės blankimas ypač ryškus kai kuriose dzūkų tarmėse, kur beveik iš kiekvieno priešdėlėtojo įvykio veiksmo veiksmažodžio su kartotine priesaga padaromas eigos veiksmo veiksmažodis. Pavyzdžiui, apie Druskininkus, Varėną, Alytų ir kt. sakoma *atiduodinėja*

(lk atiduoda), *išduodinėja* (išduoda), *parduodinėja*, *nuimdinėja*, *surinkdinėja* (lk renka), *nulupdinėja* (lk lupa), *palenkdinėja* (lk lenkia), *surašinėja*, *aprengdinėja*, *atsiprašydinėja* ir t. t. Siose tarmėse ir Baltarusijos TSR lietuviškai kalbančiuose kaimuose²⁵ kartotinės formos vartojamos ir ten, kur literatūrinėje kalboje išsiverčiama su kartinėmis. Pavyzdžiui, literatūrinėje kalboje turime esamojo laiko eigos veiksmo formą *ateina*. Minėtose tarmėse šiam veiksmui reikšti vartojamos lygiagrečiai trys formos — *ateina||ateidinėja||ateido*. Be to, šios visos formos vartojamos ir tarmėse dvejopa prasme — veiksmo eigai ir pasikartojančiam veiksmui reikšti. Pavyzdžiui, sakoma ir „Žiūrėk, kas ten *ateina||ateidinėja||ateido*“, ir „Jis dažnai pas mus *ateina||ateidinėja||ateido*“ Toks vartojimas, gal būt, ir priklauso nuo to, kad kartotinė priesaga kai kuriais atvejais netenka kartotinės reikšmės, o antra vertus — labai dažnai veiksmo kartojimąsi reiškiamo apibendrinto esamojo laiko kartinėmis formomis. Žinoma, ši sritis reikalauja dar gilesnių studijų, bet veiksmo atžvilgiu svarbiausia yra tai, kad su kartotinėmis priesagomis padaromi eigos veiksmo veiksmažodžiai iš įvykio veiksmo. Toks eigos veiksmo veiksmažodžių darybos būdas yra produktyvus minėtose tarmėse²⁶. Pvz.:

Meta jam visi, o jis *paimdinėja* (lk. ima) ir mūrina Jz. Ma buvo sūnus šeštoj klasėj, tai visa aš jam *padėdinėjau* (lk. padėdavau, padėjau), o septintoj, tai du metus sėdėjo Eiš. Vyrų, *atmindykim* (lk minkim) giesmės Dbč. Bulbę perpiauna, išpiausto kvietką ir *išspausdinėja* (spaudžia) an bakano Dbč. Kadaisė buvo mada *atvežinėti* (vežti) vainiką Vvs. Vištukai *praskaldinėja* (kalasi), girdėt, kap cypsi Dg.

Pabrauktieji veiksmažodžiai reiškia kartotinio veiksmo eigą, bet tas kartojimasis daugeliu atvejų labai panašus į ištisinį veiksmą, ypač, jeigu jis susijęs su daugiskaitiniu objektu.

Yra ir tokių atvejų, kur kartotinė reikšmė visiškai išnykusi. Pvz.:

Ką tu čia *išsigindinėji* (giniesi) Čb. Joja broliai atgal ir sako: „Va jis vėl su varlėm *užsiūmdinėja*“ Vvs. Aš *pridabodinėsiu* (prižiūrėsiu) kiaules, tik tu išvaryk Rod. Tas piršlys *padavinėjo* (davė) vainiką pamergei ir nemokėjo gražiai pasakyti Vvs. Bėga, *atskrisdinėja* bobos žiūrėt Rod. Kaip *išvažiuodinėjo*, tai mergos tėvas klausė, kaip nuvažiavus daryt Rud. Kaip tiktai prieš dieną jau laikas jai *ateidinėja* gult, tai ima kavot pėdas Rud. *Užvarinėja* kirviui kotą Eiš. Eidami matėm, kaip *nulupdinėjo* stogą Pv. Kaip atėjom, jau *užkasdinėjo*, nieko nematėm Mrk.

Dabar dar sunku pasakyti, kiek toks kartotinių priesagų vartojimas tik veiksmui reikšti yra paplitęs. Atrodo, kad labai plačiai kartotinės priesagos eigos veiksmui reikšti vartojamos dzūkų tarmėse, o kitose tarmėse, kaip ir literatūrinėje kalboje, jų vartojimas yra labai ribotas. Beveik

²⁵ Plg. A. Vidugiris, Veiksmažodžiai su priesagomis *-inėti* ir *-dinėti* Zietelės tarmėje. LTSR MA Darbai, Serija A, 2(11), 1961.

²⁶ Dauguma pavyzdžių paimta iš LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institute esančių dialektologinių leksčių, o keli sakiniai pačios autorės užrašyti.

visada čia priesaga išlaiko pagrindinę kartotinę reikšmę. Bet L. Dambriūnas teigia, kad su priesaga *-inėti* eigos veiksmo veiksmažodžiai daromi visame Lietuvos plote²⁷. Reikėtų, tur būt, pridurti, kad daromi *k a r t o t i n i a i* eigos veiksmo veiksmažodžiai. Nuo įvykio veiksmo veiksmažodžių jie skiriasi ne tik veiksmo eiga, bet ir kartojimusi, o vien tik trukmės reikšmę turinčios priesagos, atrodo, tevatojamos dažniausiai dzūkų tarmėse.

Literatūrinėje kalboje priesaga *-inėti* eigos veiksmo veiksmažodžiams padaryti vartojama labai dažnai, bet visais atvejais suvokiama ir kartotinė šios priesagos reikšmė. Gal kiek blankesnė priesagos kartotinė reikšmė yra tais atvejais, kai su ja daromi eigos veiksmo veiksmažodžiai iš kartinių priešdėlėtųjų įvykio veiksmo veiksmažodžių, turinčių individualios reikšmės priešdėlius, pvz., *įrodyti* (plg. rodyti) — *įrodinėti*, *atsakyti* — *atsakinėti* ir kt. Šis santykis atitinka rusų kalbos veiksmažodžių *доказывать* — *доказывать*, *ответить* — *отвечать* santykį.

[...] o Reišelis dar ilgai ir karštai *įrodinėjo*, kad nieku būdu šlovingesnio visoje apygardoje nerasi P. Cvir. II 376. Sešiapūdis *įrodinėjo*, kad pragare ugnį kūrena ažuolinėmis malkomis P. Cvir. III 39. Marti graudžiai verkė, kurią vieni guodžiojo, kiti *perkalbinėjo* S. Dauk. — Imsiu ir patikėsiu, — mėgino dar *įkalbinėti* žmogus V. Krėv. R 6. Motina, visai meluodama, *įdavinėjo* marčią vyrams [...] Zem.* I 80.

Veiksmažodžių su priesaga *-inėti* veiksmo kartojimasis literatūrinėje kalboje esti susijęs su veikiamo objekto pobūdžiu. Paprastai toks veiksmas, atliekamas vieno ar kelių veikėjų, plinta į a) objektų visumą arba b) į vieno objekto įvairias puses. Pvz., Paskaitė lektorių paskaitą ir dabar *atsakinėja* į *k l a u s i m u s*. Veiksmo kartojimasis priklauso ne nuo veikėjo, o nuo objekto, nuo to, kad atsakytinų klausimų yra ne vienas, bet daug ar keletas. Veiksmažodžiu *atsakinėja* reiškiamas veiksmas yra kryptingas, siekia aiškių rezultatų — apimti visą objektą, konkrečiu atveju — objektų visumą. Kai veiksmas išplinta į objektų visumą, turime pasiekto rezultato reikšmę. Tam rezultatui pasakyti vartojame paprastai kartinį įvykio veiksmo veiksmažodį *atsakė* (plg. rus. *отвечал на вопросы* ir *ответил на вопросы*). Veikėjo atžvilgiu šis veiksmas prilygsta nekartotiniam veiksmui. Analoginį reiškinį turime ir tada, kai veiksmas plinta į įvairias to paties objekto puses.

Literatūrinė kalba, kaip ir minėtosios tarmės, šiam reikalui nėra apibendrinusi kurios nors vienos formos. Sakoma — jis *atsakinėja* į *k l a u s i m u s* ir jis *atsako* į *k l a u s i m u s*. Kartotinė forma už kartinę parankesnė todėl, kad eigos veiksmo reikšmę išlaiko visuose laikuose. Pateiksime po kelis pavyzdžius abiem atvejams — kai veiksmas pereina į objektų visumą ir kai į to pat objekto įvairias puses. Pvz.:

a) Inžinieriai ilgai *apžiūrinėja*, bet galų gale ir jie patenkinti Tiesa 1959 246. Darbininkas dar atsiminė, kaip jo *ž a i z d a s p e r -*

²⁷ L. D a m b r i ū n a s, Lietuvių kalbos aspektai, p. 90.

rišinėjo jauna mergina [...] A. Vencl. GD 45. Daura prisiartino prie sužeistųjų, kuriuos guviai *perrišinėjo* sanitarė Marytė J. Balt. I 225. Dar niekas *neatidarinėjo* krautuvių A. Vencl. GD 284. [...] dauguma ramiai sėdėjo savo vietose [...], šnekučiausi su naujais pažįstamais, *apžiūrinėjo* vienas kito knygas J. Avyž. ĮSK 19. Tiktai kelios man nepažįstamos moterys vaikščioja po kapus, *apžiūrinėja* kryžius, paminklus I. Simon. NTP 149. Sustoję pabėgėliai [...] gulinėjo ūkšmėje, dalijosi tabaku, *perkrovinėjo* daiktus P. Cvir. II 214.

b) Buvusieji kameroje susidomėję iš naujo *apžiūrinėjo* Strimą [...] A. Vencl. GD 161, Plaštakas užsikišęs už geltono žvilgančio diržo, kiek pakreipęs galvą, iš po tirštų juodų antakių jis smalsiai *apžiūrinėjo* naująją darbuotoją Alf. Biel. RZR 77. Anupras *apsakinėjo* Baltaragiui sunkią kelionę į jo malūną. Baltaragis klausėsi ir šypsojosi [...] K. Bor. BM 107. Viršaitis, pakabinęs kaip grietinę baltus ūsus, *peržiūrinėjo* žemės mokesčių lapą P. Cvir. I 221.

Žymiai ryškesnis eigos veiksmo veiksmoždžių veiksmo kartojimasis esti tada, kai jis priklauso ne nuo objekto, o nuo subjekto, nuo veikėjo, kuris kartoja veiksmą, atlieka jį ne vienu metu. Pvz.:

Tu neverta, kad aš *atsakinėčiau* į tavo kvaitulio piktybę klaikią B. Sr. III 506. Aš devynerius metus *atsakinėju* žmonėms, man ne naujiena J. Balt. I 274. [...] jis greitai susivokė visuose atstovybės reikaluose, pats *susirašinėjo* su firma ir su klientais A. Vencl. GD 32. Kam jis tuos ginklus *pristatinėjo* — frankistams ar respublikonams, Petruai taip ir nebuvo aišku (...) A. Vencl. GD 37—38. Kiekvienas iš tolo kratėsi manęs, keikė, rūgojo, *išvardinėjo*, ką aš blogo padariau [...] J. Balt. PV 358. Smuko vaikui kelnės, nuo brankto *atsirišinėjo* pavadžiai, teko juos nuolat priveržti P. Cvir. II 137. Visi bėgiojo, kraustėsi, šūkavo, *atsisveikinėjo*, dalinosi adresais ir degė noru kuo greičiausiai išsprukti iš tų paniurusių rūmų V. Myk.-Put. AŠ 44.

Kartotiniai eigos veiksmo veiksmoždžiai su priesaga *-inėti* gali reikšti ir apibendrintą veiksmo trukmę. Tada jie vartojami pastoviai kieno nors ypatybei ar pastoviai atliekamam veiksmui nusakyti. Pvz.:

Jis nuo rožės *užkalbinėja* Rm. Ilgą laiką epilepsijos klausimu *užsiiminėjo* ne gydytojai, bet žyniai, burtininkai M ir G. 1962. 8. 14. Savo pasakomis Dievulis nieko *nejžeidinėjo* P. Cvir. II 101. Ir Saliamatė, ir Damulė pyksta, šiaušiasi, kam *persakinėju* [...] J. Balt. PV 367. Ir aš jokiomis iliuzijomis savęs *neapgaudinėju* V. Myk.-Put. AŠ 29. Aš esu gera katalikė, *priiminėju* sakramentus, bet nė kiek nesipiktinu, jei kunigas myli moterį V. Myk.-Put. AŠ 308.

Be priesagos *-inėti*, lietuvių literatūrinėje kalboje yra priešdėlėtųjų eigos veiksmo veiksmoždžių ir su kitomis priesagomis. Pavyzdžiui, turime grupelę priešdėlėtųjų kartotinių veiksmoždžių su priesaga *-ioti*. Jie paprastai padaromi tik iš tų kartinių priešdėlėtųjų įvykio veiksmo veiks-

mažodžių, kurių priešdėlis visiškai keičia leksinę reikšmę, pvz., *prikaišioti* (prikišti), *apgaulioti* (apgauti), *atidėlioti* (atidėti) ir kt. Pvz.:

Ką čia dabar *prikaišioji*, reikėjo pirma sakyti! Srv. Jūs man *prikaišiojate* mano amžių, Karoli? A. Vencl. GD 418. Ans *apgaulioja* žmones Skd. Geriau jau būtų, kad tėvas mane muštų, negu kad *užgaulioja* Vks. Ilgai aiškino savo sumanymą Kolumbas, išrodinėjo jo naudingumą karaliai, bet jo įvykinimą valdžia diena po dienos vis *atidėliojo* J. Bil. I 97. Kukis nemėgo *atidėlioti* savo sumanymų V. Krėv. R 122.

Priesagos *-ioti* priešdėlėtieji veiksmažodžiai paprastai reiškia veiksmą, nesiekiantį kokių nors konkrečių rezultatų — jie dažniausiai reiškia pastovų subjekto veiksmą, jo užsiėmimą.

Dar pasitaiko priešdėlėtųjų kartotinių eigos veikslo veiksmažodžių su priesagomis *-auti, -ioti, -uoti*, kurie nuo aukščiau aprašytų skiriasi darybos atžvilgiu. Turime du tokių veiksmažodžių darybos būdus: 1) priešdėlėtieji eigos veikslo veiksmažodžiai padaromi iš nepriesdėlėtųjų eigos veikslo veiksmažodžių, jau turinčių kartotines priesagas, pridėdant individualios reikšmės priešdėlį, pvz., *gailestauti* — *apgaillestauti*, *mėgdžioti* — *pamėgdžioti*, *sekioti* — *persekioti* (priešdėlis, individualiai keisdamas veiksmažodžio leksinę reikšmę, veikslo reikšmės nekeičia); 2) priešdėlėtieji kartotiniai eigos veikslo veiksmažodžiai dar gali būti padaryti iš priešdėlėtųjų daiktavardžių, pridėdant kartotines priesagas, pvz., *uždarbiauti* (uždarbis), *pravardžiuoti* (pravardė), *užkandžiauti* (užkandis) Pvz.:

1) *Apgaillestauju*, kad našlė palikau, bet kur dingsi Plng. Galvos netekęs, plaukų *neapgaillestausi* Ašm. Aitru buvo širdyje nuo apmaudo, kuris jį *persekiuoja* dieną ir naktį J. Balt. I 305. O tuos, kurie aiškiai ir atvirai nori pasitraukti iš netinkamo sau luomo, *persekiuoja* ir smerkia V. Myk.-Put. AS 675. Iš girtos gali visi *pasimėgdžioti*, tik iš kvailo ne Jrb.

2) Elgeta čia pat prie bažnyčios ir *užkandžiaudavo* P. Cvir. I 322. Būdavo, barasi žmona, verkia, pyksta, kai grįžtu iš vakarų, mergininku *pravardžiuoja* V. Krėv. R 97 Jurgis *uždarbiavo* atsitiktiniu darbu [...] P. Cvir. II 180. Kaimo moterėlės, nors ir *pravardžiuodavo* Šmukštarą bedieviu ir nuodininku, bet be jo išminties neapsieidavo ir jos A. Vien. IMA 171. Ir kvepianti žemė, aistri kaip meiluzė, audringais sapnais mūs dienas *pranašauja* V. Myk.-Put. P 105.

Visi šitie veiksmažodžiai reiškia nekryptingą, rezultatų nesiekiantį veiksmą.

Veiksliiniu atžvilgiu literatūrinėje kalboje didžiausią vaidmenį vaidina priesaga *-inėti*, o tarmėse — *-dinėti*. Daugeliu atvejų šių priesagų vartojimas yra analogiškas slavų kalbų kartotinių priesagų vartojimui eigos veikslo veiksmažodžiams padaryti iš įvykio veikslo veiksmažodžių. Pavyzdžiui, A. Vidugiris, tyrinėjęs Zietelos tarmę ir aprašęs kartotinių

priesagų *-inėti, -dinėti* vartojimą, sako, kad iš dalies čia turime slavų kalbų įtakos vaisius²⁸.

Mūsų nuomone, tam tikros analoginio slavų kalbų reiškinių įtakos esama ir kitoms tarmėms bei literatūrinei kalbai. Draugiški santykiai, stiprūs kultūriniai ryšiai (kinas, radijas, rusų, baltarusių, ukrainiečių, lenkų rašytojų veikalų, mokslinės bei publicistinės literatūros vertimai, tiesioginis santykiavimas su rusais, baltarusiais, lenkais) turi didelę įtaką. Bet, antra vertus, ta įtaka negalėtų būti tokia didelė, jeigu iš viso mūsų kalbai toks eigos veiklo veiksmažodžių darybos būdas būtų svetimas.

Nors ir dažnėja kartotinių priešdėlėtųjų eigos veiklo formų vartojimas, bet lietuvių literatūrinės kalbos kartotinės priesagos beveik visais atvejais išlaiko ir veiksmo kartojimosi reikšmę, tuo tarpu slavų kalbose yra daugybė atvejų, kai vartojama kartotinė forma, neturinti kartotinės reikšmės. Priesagos rodo tik veiksmo trukmę.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.
universitetas
Lietuvių kalbos katedra

[teikta
1964 m. balandžio mėn.

Sutrumpinimai²⁹

Alv.	— Alovė, Alytaus r.
Ašm.	— Ašmena, Baltarusijos TSR.
J. Balt.	— J. Baltušis. Raštai, I—V, 1959.
J. Balt. PV.	— J. Baltušis. Parduotos vasaros, Vilnius, 1957.
Bs. P.	— Yvairios lietuviškos pasakos, Surinko dr. J. Basanavičius, III, Kaunas, 1928.
Alf. Biel. RŽR.	— Alf. Bieliauskas. Rožės žydi raudonai, Vilnius, 1959.
K. Bink. R.	— K. Binkis. Rinktinė, Vilnius, 1955.
K. Bor. BM.	— K. Boruta. Baltaragio malūnas, Vilnius, 1962.
P. Cvir.*	— P. Cvirka. Raštai, I—XIII, Vilnius, 1949—1957.
P. Cvir.	— P. Cvirka. Raštai, I—VIII, Vilnius, 1959.
Čb.	— Čiobiškis, Ukmergės r.
S. Dauk.	— Simonas Daukantas.
Dbč.	— Dubičiai, Varėnos r.
Dbk.	— Debeikiai, Anykščių r.
Dg.	— Daugai, Alytaus r.
K. Donel.	— K. Donelaitis. Metai, Vilnius, 1956.
Gs.	— Geistarai, Vilkaviškio r.
A. Gud.-Guz. KIT.	— A. Gudaitis-Guzevičius. Kąlvio Ignoto teisybė, Vilnius, 1952.
J. Jabl.	— J. Jablonskis.
J. Jan.	— J. Janonis. Raštai, I, Vilnius, 1957.
Jrb.	— Jurbarkas
Jz.	— Jieznas, Prienų r.

²⁸ A. Vidugiris, Veiksmažodžiai su priesagomis *-inėti, -dinėti* Zievelos larmėje, LTSR MA Darbai, Serija A, 2(11), 1961, p. 229—230.

²⁹ Skaičiai po santrumpų tekste rodo tomus ir puslapius, o po M ir G sutrumpinimo — žurnalo metus, numerį ir puslapį.

Kb.	— Kabeliai, Varėnos r.
K. Tiesa	— Komjaunimo tiesa.
V. Krėv. D.	— V. Krėvė. Dainavos šalies senų žmonių padavimai, Vilnius, 1957.
V. Krėv. R.	— V. Krėvė. Raganius, Vilnius, 1958.
K. Kors. R.	— K. Korsakas, Rinktinė, Kaunas, 1950.
Ik.	— literatūrinė kalba.
Lp.	— Leipalingis, Lazdijų r.
Mair.	— Maironis. Raštai, I—II, 1956.
E. Miež. BR.	— E. Mieželaitis. Broliška poema, Vilnius.
E. Miež. ML.	— E. Mieželaitis. Mano lakštingala, Vilnius, 1956.
E. Miež. Z.	— E. Mieželaitis. Žmogus, Vilnius, 1962.
M ir G.	— Mokslas ir gyvenimas.
V. Myk.-Put. AS.	— V. Mykolaitis-Putinas. Altorių šešėly, Vilnius, 1954.
V. Myk.-Put. P.	— V. Mykolaitis-Putinas. Poezija, Vilnius, 1956.
V. Myk.-Put. Suk.	— V. Mykolaitis-Putinas. Sukilėliai, Vilnius, 1957.
Mrk.	— Merkinė, Varėnos r.
S. Nėr.	— Salomėja Nėris. Poezija I—II, Vilnius, 1946.
J. Paukšt. PM.	— J. Paukštelis. Pirmieji metai, Vilnius, 1958.
Pc.	— Pociūnėliai, Radviliškio r.
Pkp.	— Pakapė, Siaulių r.
Pkr.	— Pakruojis.
Ping.	— Palanga.
Pn.	— Panevėžys.
Pv.	— Pivašiūnai, Alytaus r.
Rm.	— Ramygala.
Rod.	— Rodūnė, Baltarusijos TSR, Gardino sr.
Rud.	— Rudnia, Varėnos r.
I. Simon. NTP.	— I. Simonaitytė. Ne ta pastogė, Vilnius, 1962.
Skd.	— Skuodas.
Skr.	— Skirsnemunė, Jurbarko r.
Skrd.	— Skriaudžiai, Kapsuko r.
Slm.	— Salamiestis, Kupiškio r.
B. Sr.	— B. Sruoga, Raštai, I—IV, Vilnius, 1957.
Srv.	— Surviliškis, Kėdainių r.
Svn.	— Šventežeris, Lazdijų r.
Trgn.	— Tauragnai, Utenos r.
Užv.	— Užventis, Kelmės r.
Vdžg.	— Vadžgirys, Raseinių r.
A. Vencl. GD.	— A. Venclova. Gimimo diena, Vilnius, 1959.
A. Vencl.	— A. Venclova. Raštai, I—III, Vilnius, 1955.
A. Vien.	— A. Vienuolis. Raštai, I—VII, Vilnius, 1953—1955.
A. Vien. IMA.	— A. Vienuolis. Iš mano atsiminimų, Vilnius, 1957.
Vkš.	— Viekšniai, Mažeikių r.
Vlkj.	— Vilkija, Kauno r.
Vs.	— Veisiejai, Lazdijų r.
Vvs.	— Vievis, Trakų r.
Zem.*	— Zemaitė. Raštai, I—VI, Vilnius, 1956—1957.
Zem.	— Zemaitė. Raštai, I—IV, Vilnius, 1948.

ПРИСТАВОЧНЫЕ ГЛАГОЛЫ НЕСОВЕРШЕННОГО ВИДА

А. ПАУЛАУСКЕНЕ

Резюме

Обычно в литовском языке значение глаголов несовершенного вида имеют безприставочные глаголы. Однако имеется довольно обширная группа и приставочных глаголов, которые могут употребляться в значении несовершенного вида.

Некратные приставочные глаголы несовершенного вида в литовском языке не составляют однородной группы. Часть этих глаголов имеет значение несовершенного вида независимо от употребления. Такими являются те приставочные глаголы, приставка которых изменяет индивидуальное значение глагольной основы. Эти приставки уже лексикализировались и утратили свою видовую функцию, напр., *atrodyti*, *palaikyti*, *pavydėti*, *pasikliauti*, *priklausyti* и др. Все они являются глаголами только несовершенного вида (в любых контекстах).

Другую группу приставочных глаголов несовершенного вида составляют те глаголы, видовое значение которых зависит от употребления, от ситуации. В одних контекстах они могут иметь значение несовершенного вида, в других — совершенного. Такими являются глаголы *priminti*, *pabrėžti*, *pritarti*, *pripažinti*, *pažinti*, *suprasti* и др. Приставка и здесь изменяют индивидуальное значение глагола.

В литовском языке все глаголы состояния, имеющие приставку *pri-* уменьшительного значения, напр., *neprimatyti*, *neprigirdėti*, *pribijoti*, *prievengti* и др. обычно бывают несовершенного вида. Таких глаголов очень мало и их видовое значение не зависит от контекста.

Многие приставочные глаголы могут употребляться для выражения способности субъекта совершать то или другое действие. Тогда они являются глаголами несовершенного вида, поскольку выражают неограниченное (часто и обобщенное) действие, например, *aprepti*, *apgaltėti*, *išlaikyti*, *išganyti*, *nuvaldyti*, *paieiti*, *pašokti* и др. Но если эти глаголы употребляются для выражения конкретного действия, они всегда имеют значение совершенного вида.

В литовском языке есть немало приставочных глаголов, которые могут иметь значение несовершенного вида только в настоящем времени. Как правило несовершенного вида бывают формы настоящего времени тех приставочных глаголов, которые обозначают движение, и приставка которых указывает на направление действия. Обычно направление действия в литовском языке выражается аналитически (безприставочный глагол + предлог или наречие), поэтому в литовском языке и не получили широкого развития суффиксальные образования глаголов несовершенного вида от приставочных глаголов совершенного вида (как это имеет место в славянских языках). В славянских языках глаголы несовершенного вида, образованные суффиксальным способом, имеют ту же приставку, что и глаголы совершенного вида (*выиграть* — *выигрывать*). Когда глагол получает суффикс имперфективации, эта

приставка начинает указывать только на соответствующее направление действия. Направление совершающегося действия здесь выражено морфологически и не нуждается в специальных контекстах. Оно ясно и без контекста. Иначе обстоит дело в литовском языке. Здесь направление действия чаще всего выражается при помощи контекста. Когда контекст не ясен или отсутствуют вспомогательные средства для выражения определенного направления действия, выраженного простым глаголом, тогда употребляются приставочные формы глаголов настоящего времени. Это очень удобно потому, что настоящее время в литовском языке от глаголов совершенного вида не приобретает значения будущего. Приставка здесь, как и в славянских языках при получении определенных суффиксов, теряет свою функцию перфективизации и превращается в морфологический показатель определенного направления действия.

В прошедшем времени такие приставочные формы всегда имеют значение совершенного вида.

Кроме указанных случаев, употребления приставочных глаголов в значении глаголов несовершенного вида, в литовском языке есть и суффиксальные образования несовершенного вида от приставочных глаголов совершенного вида. В литовском языке суффиксом имперфективации является суффикс *-inėti*. Часто в этой функции он употребляется в восточных и южных говорах Литовской ССР. Думается, что положительно на этот процесс влияет соседство со славянами.

В литературном языке суффикс имперфективации почти всегда сохраняет свое итеративное значение. Члены глагольной пары, образованной суффиксальным способом, отличаются между собою не только по виду, но и по способу действия (глагол совершенного вида обозначает однократное действие, а глагол несовершенного — многократное). Только в очень редких случаях наблюдается исчезновение итеративного значения, напр., *įrodyti — įrodinėti, atsiprašyti — atsiprašinėti*. Но и эти приставочные глаголы несовершенного вида в одних ситуациях выражают только длительное действие, а в других — повторяющееся.
